

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

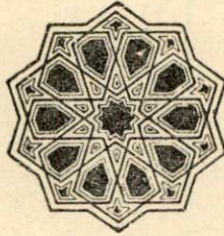

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXIX

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Hüseyin ATAY: <i>Bilgi Teorisi (İlmin İmkânı)</i>	1
Prof. Dr. Süleyman ATEŞ: <i>Ahkâm ez-Zevac ve't-Talakki Dav'il Kitâbı ve's-Sünne</i>	41
Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN <i>İkbâl'in Felsefesinde İnsan</i>	83
Çev. Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN, <i>Tanrı ve Yunan Felsefesi</i> .	107
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>Abdurrahman İbnu'l-Cevzi ve "Zâdu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr" adlı eseri</i>	127
Prof. Dr. İbrahim A. ÇUBUKÇU, <i>Kültür Tarihimizde Sanatın Değeri</i>	135
Çev. Prof. Dr. Mehmet DAĞ, <i>Rudolf Bultman</i>	145
Prof. Dr. Mustafa FAYDA, <i>Vefatının 10. Yılı Dolayısıyla Türkistanlı Âlim Mübeşşir et-Tırâzî</i>	187
Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslâm Medeniyetinin Batıya Etkileri</i>	215
Prof. Dr. Ahmet UĞUR, <i>Kemal Paşa-Zade'nin VIII. Defteri</i>	223
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psikoloji Sözlüğü Üzerine Küçük Bir Deneme</i>	241
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ, <i>Psychologie Religieuse</i>	251
Doç. Dr. Rami AYAS, <i>Üniversitesi Gençliğinin Zihin Hayatı</i>	263
Çev. Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik</i>	267
Doç. Dr. Sabri HİZMETLİ, <i>İbâdilikte Azzabe</i>	285
Çev. Yrd. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>Allah'ın Sıfatları Hakkında Zemahşeri ve Beydâvî Arasındaki Münakaşalar</i>	303
Çev. Yard. Doç. Dr. Selahattin EROĞLU, <i>İlk Fıkhî Mezheplerin Kaynakları</i>	313
Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ, <i>Sosyalleşme (Socialisation)</i>	329

Çev. Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Bir Ülkenin Kıymet Hükümleri ve Dini Müesseseleri Nasıl İncelenir</i>	335
Doç. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK, <i>Münafıklık ve Dönmelik Üzerinde Bir Araştırma</i>	347
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER, <i>Türk Musikisi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri</i>	361
Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZIZICI <i>Klâsik İslâm Döneminde Haberleşme Kurumu İle İlgili Bazı Mülâhazalar</i>	377
Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU, <i>Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri</i>	387

PSİKOLOJİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE KÜÇÜK BİR DENEME

Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ

Açlık: Daha önceleri açlığın midenin kasılmasından veya büzülmesinden meydana geldiği düşünülürdü. Şimdi ise şu durum ortaya çıktı: Mide alınsa bile açlık hissi değişmiyor. Kandaki şeker miktarının azalması da açlığı izah etmeye kafi gelmemektedir; çünkü açlık tam mânâsıyla bilinmeyen psikofizyolojik bir hal sonucu ortaya çıkmaktadır. Bazı olaylar beyin hücreleri üzerine tesir eden çok özel bir hormonun açlık hissini ortaya çıkardığı intibamı vermektedir. Hipotalamus üzerine tesir eden bir uyarıcı açlık hissini ortaya çıkarmaktadır. İnsanın hissi davranışlarıyla açlık hissi içinde bulunduğunu anlamak mümkün olmaktadır.

Adem-i istikrar: (bkz. istikrarsızlık)

Adem-i muvaffakiyet: (bkz. başarısızlık)

Adler (Alfred): Beden ve ruh hastalıkları hekimidir. 1870-1937 yılları arasında yaşadı. Freud'un talebesi olduğu halde onun fikirlerine karşı çıktı. Adler, dinamik şuuraltı kavramını kabul eder, fakat şahsiyetin teşekkülünde cinsiyetin ve asabiyetin rolünün çok az olduğunu iddia eder. Ona göre şahsî ve içtimai âmiller kişiyi belirler. İnsan kendi zayıflığının farkındadır ve ona çare bulmaya çalışır. Çocuk büyümek için acele eder; çünkü güç ve kuvvet kazanmak emniyeti temin eder. Kendisine ve çevresine intibak edemeyen kişi eğitilmeli ve hayatına ahenk verilmelidir. Şahsiyetin teşekkülü ve kazanılması konusunda bir çok eseri vardır.

Ahlâkî: Ferdin bizaat kendisinin ve içinde yaşadığı cemiyetin inanç ve değerlerine uyacak şekilde hareket etmesi. Bir davranışın ahlâkî olması için yapılan hareketten gönlün incinmemesi, vicdanın rahat etmesi, ve içinde yaşanılan çevreye zarar vermemesi lâzımdır.

Aile: Aile anne baba olma arzusu ve cinsiyet ilişkileri üzerine kurulmuş içtimai (sosyal) bir müessesedir. Din, kültür, gelenek, tasavvur hatta iklimlere göre şekli değişmektedir. Tek kadınla evlilik, çok

kadınla evlilik, çok erkekle evlilik gibi. Topluluğumuz ve kültürümüz içinde ailenin özel bir yeri vardır. Eşleri ve çocukları en güzel tarzda yetiştirmek ve hayatlarını devam ettirmek şeklinde belirtilebilecek bu özel durum bilgisizlik sebebiyle tabii halini bulamamaktadır. Kültürümüz eşlerin ve çocukların hayatlarını her yönden teminat altına aldığı halde, çok az ailelerde bu husus gerçekleştirilebilmektedir. Eşler ve çocuklar, toplumun dilini, dinini, örfünü âdetini, ananesini ailede kazanırlar. Çocukların şahsiyetleri anne ve babalarını taklid ederek, onlara benzemek için çalışarak gelişir, orada çocuklar bencillik duygularından sıyrılarak diğergamlık hislerine sahip olurlar, karakterleri orada şekil kazanır. Aile çocuğun gelişmesi için elzem bir müessesedir; fakat çocuğun vasfı da ailenin değerine bağlıdır. Çok zayıf bir aile reisliği kadar çok otoriter bir eğitim de zararlıdır. Bu, ihtiyaç, öfkeyi, güvensizliği, tembelliği ve diğer bazı kötü huyları ortaya çıkarır. Aile fertlerinin geleceği açısından, anne, baba ve çocuklar arasındaki uyum çok önemlidir.

Aksülamel (tepkî): Davranış değişikliğine, bir fiille ortaya çıkan tenbihe veya uyarıya cevaptır. Aksülamel, refleks (göze toz kaçarsa yaşarır) olabildiği gibi, irâdi de (uygun bir işaret kavradığımda düğmeye basarım) olabilir. Birinci halde aksülamel, zararlı bir faili saf dışı ederek bir denge temin eden organizmanın tabii uyarılmasına tekâbül eder; refleksolojistler (Pavlov gibi), insanın bütün davranışlarını çeşitli karakterde aksülameller olarak değerlendirirler. (Bkz. Behavyorizm, şartlanma, intibak).

Alâka: İhtiyaçtan doğan ve belli bir anda önem kazanan bir haldir. Nesne önce failin dikkatini çeker sonra ona yönelinir. Aç insan sofraya oturmadan önce yemek ve kokularıyla alâkalanır veya ilgilenir. Alâka insan varlığının çevresiyle olan münasebetinden kaynaklanır. Her hareket bir alâka sonucu olarak doğar. Psikologlar insanın bu hususiyetini iyi değerlendirmişler ve hayatının her safhasında onu yönlendirmeye çalışmışlardır. Özellikle ticarî sahada inceleme konusu olmuştur. Decroly, Dewey ve Spranger bu konuda çalışan psikologlardır. Bunlardan üçüncüsü, alâkayı nazarî (teorik), iktisadî, estetik, içtimâî, siyasî ve dinî olarak bölümlere ayırır. Pedagoji alanında hayli önem taşır. Çocukta yaş devrelerine paralel olarak, alâka sahaları değişir; bu husus aynı zamanda çocuğun zihnî gelişmesine bağlıdır.

Alışkanlık: Tecrübeyle kazanılan ve belli bir dereceye kadar dayanıklılık arzeden bir eğilimdir. Alışkanlık çok sık tekrar edile yerleşen ve gittikçe iyileştirilen arzu edilmiş bir temayüldür. İyi ve kötü

alışkanlıklar olabilir. Olayların güzel tarafını görmek suretiyle hayattan zevk almak düşüncenin kazandığı bir alışkanlıktır. Ancak, tekrar alışkanlıkta rol oynayan tek etken değildir. Alışkanlığın yerleşebilmesi için, bünyenin ona hazır olması ve alışkanlığı kabul edebilecek olgunluğa erişmesi lazımdır. Mesela bir çocuk ancak belirli bir olgunluğa eriştikten sonra yürüyebilir veya konuşabilir. Alışkanlık zihnin fazla yorulmamasını da temin eder. Onun sayesinde insan zihnini yormadan birtakım işlerini yapar (elbise giymek gibi). Bununla beraber çoğu zaman da insanı otomatikleştirerek belli bir çerçevede kalıplaştırır, duygusallığını ve zihnini katılaştırır, böylece onu fakirleştirir, hatta ölü bir ruh haline getirir.

Alışma: Müsbet veya menfi hiç bir tesbirin müdahale etmediği şartlarda, bir durumun veya tenbihin sık sık tekrarı sonucunda ortaya çıkan kalımsal reaksiyonun derece derece zayıflamasıdır. Yabanî hayvanların insanlara alışması, onların içgüdülerinden gelen savunma ve kaçma fiillerinin yatkınlık kazanmasıdır. Canlı varlığın bazı eşya ve tesirlerine tedricen uyması halidir. Gök yolculuğuna çıkacak olan kozmonotların bu semavî uçuşun şartlarına uymak için yaptıkları alıştırmalar, çok hızlı değişen şartlara karşı koyabilme gücünde olan vücudun bu esnekliğine dayanmaktadır. Aynı tarzda, deniz dibine dalan balık adamlar sık sık su yüzüne çıkarak çok ani ve çok hızlı değişen şartlara vücudu uyuşturmaya çalışarak şiddetli basınca karşı onu alıştırmalar. İçki, sigara ve benzeri zehirleyici maddelere karşı vücut yavaş yavaş fakat önemli derecede uyum sağlayarak karşı koymakta, alışma halinde bunlar artık zararlı olmamaktadır.

Alkol: Bu kelime arapça el-kohol kelimesinden batı lisanlarına geçmiştir. İspirtolu bütün içkileri kapsar. Besin maddesi olmaktan ziyade lüks bir tüketim maddesidir. Bedende yaptığı tahribatlara rağmen çok eski zamanlardan beri insanlar tarafından kullanılmaktadır. İnsan bedeninde ortaya çıkardığı tahrik ve sarhoşluk sebebiyle tüketilmektedir. Çeşitli toplantı, tören ve benzeri durumlarda âdetmiş gibi kullanılması bir gereklilik sonucu değil, fakat sembolik olmasındandır, esas gaye, tahrik, teşvik, isteklendirme çoşturma, kızdırma, sarhoşluk ve azdırmayı kazanmaktadır. Sinir sistemleri ve merkezleri üzerinde meydana getirdiği ani tesir sebebiyle tasaların yatışması, ahlâkî zorlamaların azalması, kendini iyi hissetme ve kendinden emin olma gibi ani duyguları belirlemesi ile varlığı hissedilir. Fazla miktarda alınması ölüme bile yol açabilir. Az alınması halinde bile laboratuvarlarda tesbit edilen şu halere sebep olmaktadır: Dikkat, zayıflar, infial çok yavaşlar, aldatıcı

güçlü ve kuvvetli olma hissine rağmen işbaşında randımsızlık görülür, refleksler azalır, görüş mesafesi kısalmır, başarı çok azalır, alışkanlık yapar ve alkolizm gibi tehlikeli bir hastalığın ilk adımlarını arttırır. % 25 gibi oranda iş kazalarının meydana gelmesine, % 40 gibi bir oranda da trafik kazalarının olmasına sebebiyet verir.

Âmil: Psikolojide buna faktör denilmektedir. Zihnin işleyiş sınıflarına ait bir unsurdur. Bu işleyiş sonunda ortaya çıkan hususların anlaşılmasına yardım eder. Umumi âmiller olduğu gibi, hususî âmiller de vardır. Bu konuda yapılan tahliller karakter veya şahsiyet özelliklerine ezevklere ve eğilimlerine uygulanmaktadır. Psikologlar, zenginlik, sözlü anlayış, sözlü değişkenlik, hafıza, aritmetikî ehliyet, akılyürütme, süratli intikal ve karar verme gibi çeşitli âmiller olduğunu ifade ederler. Şahsiyet âmillerinden pekçoğu Reyburn, Taylor ve Guilford tarafından açıklanmıştır. Bu âmiller modern psikoloji de alfebe harfleriyle temsil ettirilmiştirlerdir.

Antropoloji: İnsan ilmidir. Tabii antropoloji ve kültürel antropoloji gibi kısımlara ayrılır. Tabii veya fizikî antropoloji farklı insan ırklarının bedenî yapılarını, özelliklerini inceler, bilhassa ırkların beden ölçüleriyle meşgul olur. Kültürel antropoloji faaliyetini kültür veya harsî olaylara yöneltir ve araştırmalarını onlara tatbik eder. Kültürel antropolojinin dayandığı husus şudur: İnsanı anlamak için, onu içinde yaşadığı ortamda ele almalı ve orada şekillendirilmelidir. Kültürel olayları ve bu olaylar arasındaki insanı yorumlamak suretiyle içtimai yapıyı anlamak mümkündür. Kültürel Antropoloji, etnoloji ve sosyal psikoloji gibi iki önemli bölüme ayrılır.

Aptallık: Çok önemli bir zeka geriliğidir. Daha ziyade dağlık bölge vadilerinde rastlanan bu hastalığın triod bezinin bozukluğuyla ilgili olduğu sanılmaktadır; çünkü hemen hemen bütün alık veya aptallar guatrılıdırlar. Bu hastalığın görüldüğü kimseler, gevşek, uyuşuk, duygusuz, yapı itibariyle küçük buruşuk çehreli, ihtiyarlanmış hallidirlere. Vücut yapısıyla doğrudan ilgili bu halin iyileştirilmesi mümkün görülmemektedir.

Araz (Belirti): Gizli bir seyri gösteren mefhum. Bu, aynı zamanda vücutta hastalık yapabilecek bir mikroba karşı bedenine karşı koyuşu olarak da ortaya çıkabilir. Sıkıntı gibi bazı belirtiler, bedendeki bir karışıklığın doğrudan özel bir sonucu olarak gözükebilir. Belirti, şahsiyete hastalık yapan sebepten daha az bağlıdır. Bir kısmı (saplantılar gibi) dolaylı olarak gözükürler, yani tepki gösteren şahsı açıklarlar. Belirtinin

ortaya çıkışı ve tabiatı, hastalık yapan failin vasfına, gücüne, şahsın psikolojik karakterine bağlıdır.

Arzu: Arzu, nesnesi hakkında şuurlanmış bir temayüldür. Meselâ açlık tatmin edilmesi gereken bir ihtiyaçtır, yemek arzusu bu ihtiyaçtan doğar. Arzunun ortaya çıkması için bir ihtiyacın bulunması lâzımdır. Arzu veya istek, ihtiyaç duyulan nesnenin yokluğundan kaynaklanır. Hissî dünyada onun tesirleri görülür. Hisler ve ihtiraslar vücuda getirdiğinden hareketli hayatın temelini teşkil eder. İradenin kullanılması önceden bir isteğin olmasına bağlı olduğu halde, istek veya arzu daima bir hareketin olmasını lüzumlu kılmaz. Yani insan aç olabilir, fakat bu arzuyu tatmin için bir hareket yapmayabilir. Şahsiyeti belirlemek için tercihleri sıralayan, istenen ve istemiyenleri kapsayan ölçüler meydana getirilmiştir. Bununla sosyal hayat arasında münasebet aranmaktadır.

Asteni: (bkz. tenakus-ı kuvvet, ayrıca bkz. nörasteni).

Aşağılık kompleksi: Yetersizlik hissî (sentiment d'infériorite). Çocukluktan itibaren ortaya çıkan ve yetişkinlerde de görülen bu his, Alfred Adler tarafından incelenmiştir. Bu his, Adler'in psikolojisinin temeli olmuştur. Çocuk daha ilk yıllarında yapmak istediklerini gerçekleştiremediğini görür ve kendini acz içinde hisseder. Eğer anne, baba çocuklara yaşlarıyla uyuşmayan bir eğitim verir ve çocuğu buna zorlarsa (meselâ dört yaşındaki bir çocuğu okumaya mecbur etmek) çocuğu yıkan sonuçların ortaya çıkmasına sebep olurlar. Bu durumlarda çocuk kendi içine kapanır, hareketten kaçır ve kendini teselli edecek hayâllere dalar. Bazan bu yetersizlik hissî, gerçek bir güçsüzlük ve zayıflıkla kendini gösterir. Bazı kereler aşağılık duygusu vücut sakathığı etrafında bilirlenir, ayakların çarpık oluşu, çirkinlik vs. böyle bir hissî doğmasına sebep olur. Bazen de ferdin kendisi bir yönünün hoş gitmediğini hissederek bundan kurtulmak isteı (meselâ çilli olmak istemez). Kısa boylu veya çok cılız olmak bu hissî doğurabilir. Çocukta sakatlık veya ifade bozukluğu görülür. Bu his, onlarda içinde buldukları duruma hâkim olma gücünü tevliid eder ve bu hallerine mazeret aradıkları gibi, onların üstüne çıkmayı da başarırlar. Bazen de gayri tabii haller ortaya çıkar: sertlik, muziplik, zorbalık veya övünçenlik gibi. Yetersizlik hissînin doğmasına engel olmak için çocuğun kabiliyet ve istekleri doğrultusunda bir ortam vücuda getirmelidir. Aşırı otoritenin menfi sonuçlar verebileceği unutulmamalıdır.

Atâlet: Uyuşukluk, çalışmaya karşı ilgisizlik. Psikoloji bu hali bir bozukluk veya istek eksikliği olarak kabul etmez; fakat onu ruhî ve bedenî karışıklığın belirtisi olarak değerlendirir. Bu güç kaybının sebebi

yetersiz beslenme, zihnin aşırı yorgunluğu, dengeli hayatı bozan ruhî bir olay, veya ruhî-hissî düzensizlikler (aşâğılık hissi, kıskançlık, anne babaya karşı düşmanlık, veya yanlış eğitim sonucu ortaya çıkan bozukluklar gibi) olabilir. Bedenî ve ruhî şartlar iyileşip düzeldikçe çalışma şevki geri gelir.

Atletik: Pehlivanlıkla, sporla ilgilenenlere veya tiplere verilen sıfattır. Çeşitli sportif faaliyetlere katılan kimselerin taşıdığı özelliklere sahip olana bu sıfat verilir. Biyotipoloji de (Kretschmer Biyotipolojisinde) bir çeşidin adıdır. Bu tipler idealist ve utangaç olurlar. Bedenî yapıları özellikle kaslar yönünden sağlam ve kuvvetlidir. Kaslar bellidir.

Avanahlık: Okunamı veya yazılamı anlamamak veyahutta meramını ifade edememek suretiyle aklını kullanamamak şeklinde beliren son derecede ciddi geri zekahlık halidir. Avanak bir kimsenin aklı gelişmesi, zihnin yaşının iki ve yedinci seneleri itibariyle değişir. Avanak, belki çok iyi bir hafızaya sahip olabilir, fakat düşüncelerini bir maksat için düzenleyemez; bir fikri diğerinden ayırmak veya umumileştirmek kabiliyetine sahip değildir, bunun için en basit meseleler karşısında bocalar kalır. Okul hayatına asla intibak edemez. Günlük konuşma öğretilbilir, bazı alışkanlık verilebilir: (elbisesini veya yatağını düzeltme gibi). Ancak her an ona yardım etmeli ve murakebe altında bulundurmalıdır.

Aydınlanma: Işık, beden üzerinde görüş çerçevesini aşan etkilerde bulunur. Sinir sistemi üzerinde uyarıcı bir sonuç icra eder. Işığın yokluğu gevşekliği ortaya çıkarır; yeniden geliş ise hareketi tahrik eder ve neşe getirir. İyi ışıklandırılmış atelyelerde iş kazaları daha az olur, ışık sistemleri güzel olan okullarda da dinlemeden mütevelliit yorgunluk azalır. Aydınlanma görüşü genişlettiği için ruhlarda ferahlık ortaya çıkar. Psikolojik yönden insana kuvvet verir.

Aynileşme: Bir şahsın başka bir kimseye benzemek için yaptığı şuursuzca ve ruhî bir faaliyettir. Çocuklarda ilk aynileşme ebeveyne doğru yönelir: Anne ve babanın her hareketini en iyi ve en güzel görerek ona benzemeye çalışmak. Şahsiyet teşekkülü ve eğitimin en önemli faaliyet türüdür. Ancak meydana çıkabilecek çeşitli bozulmalar menfi yönde tesir ederek karakter bozukluklarına sebep olabilir. Bu konuda ahlâkî krizlere, içtimaî çöküntülere sebep olabilecek kadar da gider.

Ayyaşlık: Ruhî ve ahlâkî yönden tehlikeli ve gayri tabii bir haldir. İnsanlığın bir türlü kurtulamadığı ve maalesef hergün ona doğru gittiği bir felakettir. Buna yakalanan insanlar, özellikle erkekler, ailelerine ve

çocuklarına iyi davranamazlar. İnsan çok az içse bile devamlı içtiği takdirde ayyaş olur. Artık içkiden kurtulamaz. Bugün buna kronik alkolizm denmektedir. İnsani gafil yakalayan bir zehirlenmedir. Ferd organ ve sinir sistemlerinin yavaş yavaş tahrip olduğunun farkında olmaz. Alkolle ölen beyin hücrelerinin yerine yenisi de gelmez. Böylece bedenî ve ruhî bozukluklar başgösterir. Bu hal ölene kadar gidebilir. İçkinin çokça kullanıldığı ülkelerde bu yüzden ölenlerin oranı bir hayli yüksektir. Siroz adı verilen öldürücü hastalığın meydana gelmesinde alkolün çok büyük rolü vardır. Zihnî bozuklukların meydana gelmesinde çok tesiri vardır. Ayyaşlık bir taraftan ferdi rubi ve bedenî yönden yokederken diğer taraftan, doğacak çocukların anormal olmalarına sebep olmaktadır. Akıl ve sinir hastalıkları hastahanelerine ve hastahanelerin asabiye bölümlerine müracaat edenlerin pek çoğu ayyaşlığın kurbanıdır. Vücudun alkole ihtiyacı olduğunu söyliyerek alkol içilmesine zemin hazırlayanlar yanlış bir düşünce içindedirler.

Bütün bunlar eğitimle önlenabilir ve insanlar bir felaketten kurtulabilir. Bu konuda islâmî öğretiler çok faydalıdır. İslâm bütün alkollü içkilerin kullanılmasını yasaklayarak bir felâketi önlemektedir.

Azamet Hastalığı: Büyüklük hastalığı (megalomanie) ferdin kendi güç ve kabiliyetlerinin sınırsızca üstün olduğuna inanmasıdır. Buna bağlı olarak bazı ruh ve sinir hastaları zihnî yönden bozuk olduklarından bedenî, cinsî ve içtimâî yönden kendilerinde olağanüstü bir kuvvetin bulunduğu inanırlar. Kendilerini hükümdar gibi hissettiklerinden öyle davranmak isterler. Kendini böyle hisseden fert samimiyetten ötürü kendisine karşı laübali davranan birisinin bu hareketini hakaret sayarak onu dövebilir. Bu hastalarda taşkın hareketler görülür. Bönlük şeklinde de beliren bu hastalık umumî fiil halinde özel bir durum kazanır.

Basiret: Kalb gözü. Olayların değerlendirilmesinde ilmi, dinî ve ahlâkî tutum. İlahî emirlere uygun hareket etmeyi hissetme melekesi. İnsanın iki yönü vardır: Beşerî, ilâhî, baş gözü beşerî yönü temaşa ederken, basiret veya kalb gözü ilâhî yönü müşâhade eder. Allah'ın insana verdiği bir özellikte fert, dinî emirlere uygun davranır. Psikolojik yönden dengeli temin eder.

Batıl İtikat: İlmî ve ruhî yetersizlik sebebiyle şahsın çeşitli sahalarda sahip olduğu, aslı, esası olmayan düşüncelerdir. Bunlar mâkul olmayan fikirlerdir. Sihri ve dinî olarak ikiye ayrılabilirler. Evhâmlar üçüncü çeşit olarak bunlara eklenebilir.

İnsanlar sihirbazların, falcıların, kâhinlerin telkinleriyle aklı olmayan fikirler edinirler. Herhangi bir eşyanın sihirli, büyüdüğüne inanırlar. Büyücü ve benzerleri, insanın nefsi üzerine tesir ederek onun inanç gücünü zayıflatırlar. Dinde olmadığı halde ona maledilen ve dinî konularda sahip olunan akıldışı inançlar da bunlardandır. Yatırlara bez parçası bağlamak gibi. Kutsal sayılan yerlerdeki birtakım eşyalardan hayır ummak, evlerde bulundurma veya üzerinde taşıma inançları bu özelliktedir.

Onüç rakkamının uğursuz olduğuna, sağlı günü çamaşır yıkamanın uğursuzluk getirdiğine veya önünden karakedi geçmesinin uğursuzluk doğuracağına inanmak hep batıl inanışlardır. Günümüzde insanlar kötü veya iyi talihe, bazı tılsımlara, büyülere inanıyorlar.

Beslenme: Gıda almak ve vermek faaliyetidir. Beslenme meselesi ruh hekimlerini veya psikologları bir çok sebepten ötürü ilgilendirir; bunlardan birincisi ve en önemlisi şahsın zihnî gelişmesine tesir eden bir husus olmasıdır. Yüzyıllar öncesinden beri insanın beslenmesi ile mizacı arasında bir münasebet olduğuna inanılır. Bazı hekim ve psikologlara göre sadece sütle beslenenler doğru, dürüst, halim ve selim insanlardır; halbuki etle beslenenler yırtıcı ve şiddetli insanlardır. Psikologları sadece bunlar değil, besin alma âdet ve göreneklere ve bunların mizaçlarla olan münasebeti, besinlerin meydana getirdiği bozukluklar ve zihnî karışıklıklar da ilgilendirmektedir. Besin eksikliğinin zihnî ve ruhî bozukluklar meydana getirdiği kesin olarak tesbit edilmiş bir husustur. Günlerce devam eden, eksik beslenmenin çocuklarda çok kötü bir akli gelişmenin sebebi olduğu bilinmektedir. Bu fenomen halkın fakir kesiminde müşâhede edilmektedir. Ayrıca dünyanın muhtelif yerlerinde Afrika ve Hindistan'da da sıkça görülmektedir.

Buhranlı Yaş: Bir insanın daha sonraki yıllarda teşekkül edecek davranışlarını belirleyen önemli fizyolojik ve psikolojik değişikliklerin ortaya çıktığı hayat dönemidir. Bu mânâda bülüğ çağı ve aybaşı halinden kesilme hayatın buhranlı yaşları veya yıllardır. Umumiyetle ikinci durum için kullanılan bu deyim, kadınlarda 45-50 yaşları kapsar. Bu devir doğurganlık fonksiyonunun yavaşladığı, gerilediği ve durduğu devirdir. Bu, bilhassa âdetlerin kesilmesi ve değişikliğiyle tezâhür eder. Erkeklerde cinsel faaliyetlerin ve fonksiyonların durduğu müşâhede edilen bir husus değildir. 60-70 yaşında da çocuk sahibi olan erkekler vardır ve bu, nadir görülen bir olay değildir. Buhranlı yaşlarda görülen fizyolojik değişikliklere rağmen kadın ve erkeğin cinsî hayatları birdenbire kesilmez, ekseriyetle tabii bir tarzda uzun zaman devam eder.

Bülüğ: bk. Erginlik

Bünye: Bir şahsın doğuştan sahip olduğu psikolojik, fizyolojik, beden ve ruh yapısıyla ilgili hususiyetlerin tümüne denir. Bunlara bağlı olarak kişiler tipleri itibariyle guruplanarak bir sınıflama yapılmıştır: Değirmi (siloid) (iri, neşeli, kanlı canlı tip), içe kapanık (sizoid) (gücsüz veya gelişmiş, hayâlcî, üzgün tip), asabî (epileptoid) (hemen tepki, infial gösteren tip). Fonille'ye göre, ferdin statik ayırdedici vasfıdır. (Bkz. karakter.)